

REGIMUL JURIDIC AL MĂSURILOR DE CONSTRÂNGERE CU CARACTER EDUCATIV

Valentina RUSSU,
doctorandă, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI

Este notoriu că valoarea supremă a unei societăți puternice și sănătoase sunt copiii, totodată ei sunt unul din cele mai vulnerabile grupuri sociale care au nevoie de grijă, atenție, mediu sigur și afectivitate din partea adulților.

Comiterea de către un copil a unei fapte social-periculoase sau antisociale trebuie să îngrijoreze întreaga societate. Aceasta presupune intervenții prompte de suport și protecție din partea familiei, instituțiilor publice și private din comunitate și dacă este cazul – a sistemului de justiție.

Situația copilului delincvent în sistemul justiției penale constituie o preocupare continuă pentru autoritățile naționale și societatea civilă, în ultimii ani Republica Moldova întreprinzând o serie de reforme și acțiuni în vederea protejării acestui subiect sensibil în sfera penală [1, p. 19].

În vederea elaborării acestui studiu autorul valorifică metode de cercetare specifice, dintre care metoda logică, metoda analizei, metoda sintezei, metoda comparativă, descrierea, metoda sistemică, metoda istorică etc. La baza cercetării se află prevederile legislației în vigoare, atât normele materiale, cât și cele procesuale. De asemenea, baza științifică a cercetării o constituie interpretările doctrine ale savanților autohtoni, dar și ale celor străini, diverse studii realizate în domeniul cercetat, comentarii aplicative etc. Studiul include o abordare teoretico-practică a celor mai importante aspecte ce caracterizează instituția măsurilor de constrângere cu caracter educativ.

Răspunderea penală a minorilor comportă trăsături specifice în raport cu regimul răspunderii penale a adulților. Acest fapt este determinat de specificul criminalității minorilor ca o componentă a criminalității în general.

Acest specific depinde de particularitățile dezvoltării social-psihologice a minorilor: nivelul de socializare insuficient, maturitatea psihofizică, socială și de vârstă insuficientă, reprezentările deformate privind valorile morale, instabilitatea caracterului etc.

Având în vedere vârsta și condițiile de viață ale minorilor în genere, faptele săvârșite de către aceștia prezintă, în mod firesc, un grad de pericol social mai redus decât cel al faptelor săvârșite de adulți.

În literatura de specialitate s-a conturat ideea că raportate la starea biopsihică a minorilor în genere, mijloacele de constrângere juridică penală, mai cu seamă pedepsele, sunt puțin potrivite pentru realizarea scopului legii în cazul infractorilor minori, aceste mijloace de constrângere fiind destinate reeducării infractorului major, în timp ce pentru infractorii minori ar fi necesară nu o reeducare, adică o refacere a educației anterioare, ci o educare inițială cu mijloace adecvate [2, p. 217].

Astfel, în sistemul de justiție penală s-a purces la o diferențiere a regimului de sancționare a infractorilor minori, și anume prin instituirea unui regim mai favorabil în cazul tragerii la răspundere penală a minorilor și aplicării pedepsei față de ei, dar și prin instituirea unui sistem diferențiat de sancțiuni des-

tinat minorilor – măsurile de constrângere cu caracter educativ.

Din sensul legislației penale, măsurile de constrângere cu caracter educativ pot fi considerate măsuri de alternativă pentru pedepsele penale. Însă aceste măsuri se deosebesc calitativ de pedepsele penale prin care se realizează în final scopurile pedepsei penale într-o formă mai umană. Persoanele minore nu sunt izolate de societate. Educarea și reeducarea acestora, în cazul aplicării măsurii de constrângere cu caracter educativ, se efectuează mai efectiv. Măsurile de constrângere cu caracter educativ sunt fixate în calitate de recomandări în standardele minimale ale ONU cu privire la administrarea justiției pentru minori (p. 18, 27 din *Rezoluția de la Beijing a ONU nr. 40/33* din 29.02.1995) [3, p. 123].

Deci, după cum am mai spus, Codul penal în vigoare prevede două sisteme de sancțiuni cu caracter penal aplicabile minorilor – pedepsele și măsurile de constrângere cu caracter educativ, ultimele fiind catalogate drept măsuri de siguranță. Măsurile de constrângere cu caracter educativ sunt deci niște măsuri coercitive, dar acestea, spre deosebire de pedepse, nu generează antecedente penale.

În opinia unor autori, măsurile de siguranță nu trebuie confundate cu cele educative, care sunt o categorie de sancțiuni distincte. Desigur, măsurile educative, ca și măsurile de siguranță, intervin pentru înlăturarea unor cauze care creează un pericol social; dar, în timp ce măsurile educative privesc o stare de pericol având o cauzalitate difuză, legată de dezvoltarea psihofizică, de mediul ambiant și de alți factori care l-au adus pe minor în situația de a săvârși sau de a lua parte la săvârșirea unei fapte penale, măsurile de siguranță, dimpotrivă, privesc stări de pericol bine determinate și caracterizate legal [2, p. 227].

Măsurile educative sunt condiționate în aplicarea lor de săvârșirea faptei cu vinovăție, în timp ce măsurile de siguranță nu sunt condiționate de vinovăția făptuitorului. Măsurile de siguranță pot fi luate cumulativ cu

pedepsele aplicate aceleiași persoane, în timp ce măsurile educative nu se pot cumula cu pedepsele. Măsurile educative sunt, cu unele excepții, relativ determinate, în sensul că nu pot dura decât până la împlinirea vârstei de 18 ani, pe când măsurile de siguranță sunt în general sancțiuni cu durată nedeterminată.

Menționăm că vorbind despre minori în calitate de subiecți activi ai infracțiunii, avem în vedere persoane care au vârsta începând cu 16 sau respectiv 14 ani, care au săvârșit infracțiuni și care posedă calitățile prevăzute de lege pentru a putea fi trase la răspundere penală.

De altfel, potrivit Codului penal [4], sunt pasibile de răspundere penală persoanele fizice responsabile care, în momentul săvârșirii infracțiunii, au împlinit vârsta de 16 ani. De asemenea, potrivit aceleiași legi, persoanele fizice care au vârsta între 14 și 16 ani sunt pasibile de răspundere penală numai pentru săvârșirea unor categorii de infracțiuni cu un caracter prejudiciabil sporit evident. Aceste infracțiuni sunt expres enumerate la art. 21 alin. (2) din legea penală și anume: art. 145, 147, 151, 152 alin. (2), art. 164, 166 alin. (2) și (3), art. 171, 172, 175, 186-188, 189 alin. (2)-(6), art. 190 alin. (2)-(5), art. 192 alin. (2)-(4), art. 192¹ alin. (2) și (3), art. 196 alin. (4), art. 197 alin. (2), art. 212 alin. (3), art. 217 alin. (4) lit. b), art. 217¹ alin. (3) și alin. (4) lit. b) și d), art. 217³ alin. (3) lit. a) și b), art. 217⁴, art. 217⁶ alin. (2), art. 260, 268, 270, 271, art. 275, 280, 281, 283-286, 287 alin. (2) și (3), art. 288 alin. (2), art. 290 alin. (2), art. 292 alin. (2), 317 alin. (2), art. 342 [4].

Astfel, potrivit art. 54 CP RM, persoana în vârstă de până la 18 ani care a săvârșit pentru prima oară o infracțiune ușoară sau mai puțin gravă poate fi liberată de răspundere penală în conformitate cu prevederile procedurii penale dacă s-a constatat că corectarea ei este posibilă fără a fi supusă răspunderii penale. Persoanelor liberate de răspundere penală li se pot aplica măsurile de constrângere cu caracter educativ. Deci în asemenea cazuri aplicarea măsurilor educative este lăsată la latitu-

dinea instanței de judecată. Totodată, pentru a libera minorul de la răspundere penală este necesar să se constate, în fiecare caz, așa cum reiese din prevederile legii, că din punct de vedere obiectiv acesta a săvârșit infracțiunea pentru prima oară și fapta sa constituie fie o infracțiune ușoară, fie mai puțin gravă. De asemenea, trebuie să se demonstreze că din punct de vedere subiectiv, minorul e posibil de a se corecta fără a fi supus răspunderii penale.

Prevederile art. 54 pentru care persoana se liberează de răspundere penală nu pot fi interpretate în sens larg. Chiar dacă poate fi aplicat art. 79 cu stabilirea unei pedepse mai blânde decât cea prevăzută de lege, pentru alte infracțiuni mai grave săvârșite de persoana dată, art. 104 nu este aplicabil.

În același timp, nu poate fi aplicat art. 104 în privința minorilor care au săvârșit acțiuni pentru care aceștia nu pot fi supuși răspunderii penale. În acest caz procedura în cauza penală urmează a fi încetată [3, p. 122].

De asemenea, dacă minorul a săvârșit pentru prima oară o infracțiune ușoară, mai puțin gravă sau gravă este liberat de pedeapsă și i se aplică măsuri de constrângere cu caracter educativ dacă se constată că scopurile pedepsei penale pot fi atinse prin aceste măsuri (art. 93 CP RM). Deci, în mod prioritar se vor aplica măsurile de constrângere cu caracter educativ, în detrimentul pedepselor.

Măsurile de constrângere cu caracter educativ sunt prevăzute în mod exhaustiv în art. 104 CP și pot fi aplicate separat sau concomitent. Aceste măsuri sunt:

a. avertismentul – explicațiile care sunt date minorului privind prejudiciul cauzat prin fapta sa și consecințele ce vor surveni în cazul comiterii unei noi infracțiuni; acesta reprezintă o admonestare, o rușinare a minorului, de asemenea o preîntâmpinare că, în cazul săvârșirii de noi infracțiuni, față de el vor fi luate măsuri mai severe, inclusiv aplicarea unor pedepse, cu consecințe negative, prevăzute de legea penală.

b. încredințarea minorului pentru supraveghere părinților, persoanelor care îi în-

locuiesc sau organelor specializate de stat – constă în însărcinarea părinților, persoanelor care îi înlocuiesc sau organelor specializate de stat cu anumite obligațiuni privind educarea minorului și supravegherea comportamentului acestuia. În cazul încredințării minorului spre supraveghere persoanelor sus-numite instanța de judecată trebuie să stabilească că persoanele respective vor avea o influență pozitivă asupra minorului. Totodată, aceasta presupune transmiterea obligației și împunerea persoanelor nominalizate (părinți, tutore, curator, rudă apropiată, organele de tutelă și curatelă etc.) de a exercita controlul asupra comportamentului minorului, de a întreprinde activități educative în vederea îndepărtării lui de la mediul criminal și formării unei personalități socializate. Această măsură este eficientă dacă mediul familial sau cel în care se află minorul îl mai poate influența pozitiv.

La aplicarea acestei măsuri instanța de judecată trebuie să se convingă că persoanele cărora le este încredințat minorul se bucură de autoritate și au o influență pozitivă asupra lui și, desigur, pot exercita un control corespunzător asupra sa. Aplicarea acestei măsuri este imposibilă atunci când nu se găsește o persoană sau o instituție care să îndeplinească supravegherea minorului în cauză [5, p. 542].

c. obligarea minorului să repare daunele cauzate. La aplicarea acestei măsuri se ia în considerare starea materială a minorului.

Obligarea minorului de a repara dauna cauzată se aplică în următoarele cazuri:

1) când minorul este obligat să întoarcă persoanei vătămate obiectul sustras sau alt obiect echivalent celui dispărut, dacă persoana vătămată acceptă;

2) când minorul poate repara în bani costul obiectului sau dauna cauzată stabilită de către materialele cauzei sau la înțelegerea părților;

3) când dauna cauzată urmează să fie reparată de către făptuitorul minor prin munca lui proprie.

Obligarea minorului de a repara paguba

nu trebuie să se transforme în dependență față de persoana vătămată, decât în măsura realizării scopului educativ stipulat în lege.

Având în vedere că la aplicarea acestei măsuri se va ține cont de starea materială a minorului, *prin stare materială a minorului* se înțelege faptul dacă acesta este salarizat, are bursă, pensie, altă proprietate ori economii personale, dacă el poate repara de sine stătător dauna cauzată. Aceasta nu exclude situația în care părinții sunt de acord, la înțelegere cu partea vătămată, să repare dauna cauzată.

Dacă daunele au fost cauzate prin acțiuni de vandalism: deteriorare de plantații verzi, de obiecte în locurile publice prin scriere, vopsire sau dacă au fost cauzate diferite alte daune neînsemnate, minorul e obligat să repare personal aceste daune [3, p. 123].

d. obligarea minorului de a urma un curs de reabilitare psihologică. Această obligație este determinată de dereglările de comportament ale minorului, dependente de starea familială sau de atragerea la săvârșirea infracțiunii de către inculpații adulți.

Corijarea comportamentului, deprinderilor, vocabularului minorului este o activitate de lungă durată, care poate fi coroborată cu prescripțiile și recomandările specialiștilor: medici, pedagogi și psihologi.

Această măsură luată față de minori poartă un caracter educativ-curativ complex, deficiențele lor psihice sau fizice, inadaptabilitatea socială sau traumele psihice, cauzate fie de comiterea unor infracțiuni, fie de mediul de viață, împiedică formarea normală a personalității lor. Măsura dată nu este privativă de libertate și se aplică atunci când tratamentul medical poate fi efectuat și în condiții de aflare a minorului în libertate [5, p. 542].

e. obligarea minorului de a urma cursul de învățământ obligatoriu – este o măsură opozabilă minorilor care se eschivează de la instruire, de la frecventarea școlii.

Respectiva măsură a fost introdusă prin Legea nr. 123 din 02.06.2016 și trebuie interpretată și coroborată cu prevederile art. 35 din Constituție, „dreptul la învățătură este

asigurat prin învățământul general obligatoriu, prin învățământul liceal și prin cel profesional, prin învățământul superior, precum și prin alte forme de instruire și de perfecționare” [6].

În acest sens, minorul va fi obligat să urmeze învățământul general, adică să absolvească gimnaziul.

f. obligarea minorului de a participa la un program probațional.

Programele probaționale sunt destinate copiilor în conflict cu legea penală, care au fost liberați de răspundere/ pedeapsă penală, fie în calitate de obligație impusă de instanța de judecată în contextul altor articole. Spre exemplu, art. 90, 90¹ CP RM, care prevăd condamnarea cu suspendare condiționată a executării pedepsei și condamnarea cu suspendarea parțială a executării pedepsei, conțin obligația pentru condamnat – participarea la programe probaționale.

Un exemplu de astfel de programe este *Programul probațional pentru minori. Formare civică și vocațională pentru tine și comunitate* care este structurat pe două domenii de conținut: educație moral civică și training vocațional. Ambele domenii sunt detaliate pe mai multe unități tematice care aprofundează aspecte precum: dezvoltarea personală, raționamentul moral, implicarea comunitară, rezolvarea de probleme, identitatea vocațională, planul de carieră. Durata programului este de 6 luni. Programul conține 22 de ședințe, organizate pe 9 module în cadrul celor 2 compartimente, plus o sesiune introductivă și una finală, per ansamblu, 24 de sesiuni. Sesiunile elaborate conțin sesiuni obligatorii, dar și facultative, selectarea aspectelor ce urmează a fi abordate de consilierii de probațiune cu beneficiarii minori va fi la discreția consilierului de probațiune, ținându-se cont de necesitățile fiecărui beneficiar al acestui program probațional.

Prin aplicarea componentei de formare civică se urmărește conștientizarea de către minor a consecințelor legale și sociale la care se expune în cazul săvârșirii de infracțiuni și

responsabilizarea acestuia cu privire la comportamentul său. Cea de a doua componentă a programului vizează identitatea vocațională a minorului axată pe autoevaluarea vocațională a acestuia. Se urmărește identificarea propriilor abilități, percepți, aptitudini, limite, dar și conștientizarea punctelor tari, a intereselor pentru dezvoltarea profesională prin raportare la nivelul real al cunoștințelor sau abilităților. Scopul acestui modul este să investigheze nivelul de abilități generice de care dispune minorul în conflict cu legea pentru a-și asigura mediul ocupațional. Aplicarea programelor probaționale în calitate de alternative la detenție reprezintă o adevărată oportunitate de a asigura reeducarea și resocializarea copiilor care au comis fapte penale mai puțin grave, fiind exclusă interacțiunea acestora cu sistemul de justiție penală [7].

Aceste ultime două măsuri – obligarea minorului de a urma cursul de învățământ obligatoriu și obligarea de a participa la un program probațional – sunt măsuri educative introduse mai târziu în legea penală, executarea acestora fiind pusă pe seama Serviciului de Probațiune.

Este de menționat faptul că relativ recent din art. 104 CP RM a fost exclusă măsura de constrângere cu caracter educativ ca **internarea minorului de către instanța de judecată într-o instituție specială de învățământ și de reeducare sau într-o instituție curativă și de reeducare**. Modificările au fost operate în urma faptului că în anul 2013 autoritățile naționale au decis să închidă toate instituțiile speciale de învățământ și de reeducare, ceea ce, potrivit unor studii [8] ca urmare a interviurii unor specialiști (colaboratori de poliție, procurori, ofițeri de probațiune), „a generat foarte multe probleme în privința minorilor aflați în dificultate, deoarece statul nu a creat servicii alternative, care să permită internarea minorilor aflați în dificultate în instituții specializate”. Astfel, în anul 2015 s-a creat o situație confuză pentru practicieni, deoarece legea penală încă prevedea posibilitatea aplicării acestor măsuri, care era considerată o măsură mai

blândă decât plasarea minorului în detenție, dar, în același timp, aceste instituții nu mai activau, responsabilitatea fiind preluată de ofițerii de probațiune și serviciile de asistență socială. Mai mult decât atât, unii profesioniști consideră că excluderea acestor măsuri din categoria celor educative, în lipsa unor alternative viabile, nu a fost un pas înțelept din partea statului în raport cu obligația sa de a consolida sistemul justiției juvenile.

După cum am menționat anterior, măsurile de constrângere cu caracter educativ se aplică doar dacă minorul a săvârșit o infracțiune, adică nu pot fi decât consecințe ale unei răspunderi penale concrete. În aspect comparat, reiterăm că în unele legislații străine (cum este cea franceză), măsurile educative se pot lua și fără a se stabili răspunderea penală. Considerăm oportun a prelua această practică, mai ales având în vedere rolul preventiv al acestor măsuri.

Potrivit legii penale, față de minor pot fi dispuse concomitent câteva măsuri de constrângere cu caracter educativ. Acestea se aplică până la atingerea majoratului în funcție de caracterul și gradul prejudiciabil al faptei săvârșite.

Totodată, în cazul eschivării sistematice a minorului de la măsurile de constrângere cu caracter educativ, la propunerea organului de stat specializat, procurorul anulează măsurile aplicate și trimite cauza în instanța de judecată, iar în cazul în care măsurile respective au fost stabilite de către instanța de judecată, aceasta le anulează și dispune trimiterea cauzei penale procurorului sau, după caz, stabilește o pedeapsă prevăzută de lege pentru fapta săvârșită [4].

Prin noțiunea de *eschivare sistematică de la măsurile de constrângere cu caracter educativ* se înțelege încălcarea (de trei și mai multe ori) a măsurii aplicate: de a se prezenta pentru a repara dauna cauzată sau la tratamentul medical de reabilitare psihologică, sau pentru a i se anunța avertismentul etc. [3, p. 122].

Dacă minorul se eschivează sistematic

de la măsurile de constrângere cu caracter educativ, organele de stat specializate pot prezenta instanței de judecată un demers despre anularea măsurii aplicate și tragerea vinovatului la răspundere penală. Tragerea minorului la răspundere penală în cazul eschivării sistematice a acestuia de la măsura de constrângere cu caracter educativ se efectuează de către instanță, în conformitate cu prevederile normelor de procedură penală, în cazul în care cauza este trimisă de către procuror în instanță sau, după caz, instanța stabilește pedeapsa conform legii penale.

Concluzii. Ținând cont de particularitățile psiho-fiziologice de dezvoltare a minorilor și de specificul influenței exercitate asupra lor prin intermediul sancționării, legiuitorul a instituit ca regulă de bază aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter educativ față de aceștia, în detrimentul pedepselor penale clasice, ca închisoarea, suspendarea condiționată, munca neremunerată în folosul comunității, amenda. Măsurile educative sunt sancțiuni de drept penal, instituite pentru minorii infractori cu scopul de a asigura, în condițiile unei constrângeri penale, educarea/ reeducarea acestora prin supraveghere, instruire școlară sau profesională și prin cultivarea în conștiința lor a unor valori și comportamente care să implice respectul față de ordinea de drept, dar, totodată și prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni. Spre deosebire de pedepse, unde caracterul coercitiv afectiv este predominant, măsurile educative sunt practic lipsite de conținut coercitiv, nu comportă consecințe de ordin penal în viitor și nu conduc la antecedente penale.

De fiecare dată când un minor interacționează cu sistemul de justiție ca rezultat al săvârșirii de către acesta a unei infracțiuni, instanța de judecată trebuie să fie foarte atentă la stabilirea regimului sancționator față de acesta și să asigure întotdeauna echilibrul dintre influența sancțiunii

asupra minorului și realizarea cât mai eficientă a scopurilor pedepsei penale.

Referințe bibliografice

1. Dolea I., Zaharia V., Țurcan A. Situația actuală privind prevenirea delincvenței juvenile în Republica Moldova. Chișinău, 2014 http://irp.md/uploads/files/2015-03/1426708292_studiu-prevenirea-delincvenței-jvenile-in-moldova-2015.pdf (vizitat 02.02.2021).
2. Dongoroz V. Explicații teoretice la Codul penal român. Partea generală, Volumul 2. București: Ed. Acad. Republicii Socialiste România, 1970, 469 p.
3. Barbăneagră A. Codul penal al Republicii Moldova: comentariu. Chișinău, 2009, 859 p.
4. Codul penal al Republicii Moldova. Cod nr. 985 din 18.04.2002. În: MO din 14.04.2009, nr. 72-74, art. 195.
5. Botnaru S. ș.a. Drept penal. Partea generală. Volumul I. Ediția a II-a. Ch.: Cartier, 2005, 624 p.
6. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994, publicată: 12.08.1994 în Monitorul Oficial nr. 1, intrată în vigoare la 27.08.1994.
7. Programul probațional pentru minori. Formare civică și vocațională pentru tine și comunitate.
8. <http://probatiune.gov.md/programe-probationale> (vizitat 02.02.2021).
9. Mihailov V. Parcursul unui copil prin sistemul de justiție penală în Republica Moldova. https://childhub.org/ro/system/tdf/library/attachments/studiu_view_1.pdf?file=1&type=node&id=25884 (vizitat 02.02.2021).